

INLEIDING

BIJ het voltooien van den *Dialect-atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen* werd het plan opgevat, dit werk te laten verschijnen als tweede nummer van een *Reeks Nederlandsche Dialect-atlassen*, waarvan de *Dialect-atlas van Klein-Brabant* als eerste nummer moet worden beschouwd.

Het gunstig onthaal dat de eerste atlas mocht genieten, en vooral het ontdekken van een medewerker, D^r. H. Vangassen, die bereid is — en bevoegd — om de reeks te helpen doorzetten, gaven mij daartoe den noodigen moed. Voor de wenschelijkheid van een dergelijke reeks — ik zou haast zeggen de onmisbaarheid — moet niet meer worden gepleit. Zij wordt met den dag sterker en meer algemeen gevoeld. Wat de materieele mogelijkheid voor een publicatie als deze betreft, die wordt door den uitgever zoowel als door ondergeteekende als bestaande beschouwd. Wij rekenen op den steun van Regeering en Provincies, en van de instellingen die uiteraard geroepen zijn om dergelijk werk te bevorderen. De inzameling van het materiaal zal in stijgend tempo worden doorgevoerd, en is nu reeds volop aan den gang voor de volgende twee deelen : Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuwsch Vlaanderen, door E. Blancquaert ; Brabant, door H. Vangassen ; beide zullen zoowat binnen de twee jaar verschijnen, opgevat als Klein-Brabant en Zuid-Oost-Vlaanderen : phonetische teksten en 150 kaarten.

Noord-Nederland wordt reeds in het werk over Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen aangevat. Deze reeks beoogt dus principieel de bewerking van geheel het Nederlandsch taalgebied, bewerking die zooveel mogelijk overal zichzelf gelijk zal blijven uit het oogpunt van noteering en materiaal. Practisch zal het Zuidnederlandsch en Fransch-Vlaandersch gedeelte eerst worden afgewerkt, en daarna hangt alles af van wat Noord-Nederland onder-tusschen zelf zal hebben gepresteerd.

Voor Klein-Brabant werden alle plaatsen onderzocht ; zelfs een paar maal twee parochies onder een zelfde gemeente. Voor Zuid-Oost-Vlaanderen en voor de volgende deelen wordt daar van afgezien. Er wordt een keuze gedaan, en wel zoo, dat al de plaatsen met meer dan 2.000 inwoners worden bewerkt ; niet omdat het dialect van een grootere plaats taalkundig interessanter zou zijn dan dat van een kleine, maar omdat, waar een schifting noodig blijkt en *a priori* over het onderling taalkundig belang van de plaatsen niets bekend is, het dialect van het grootere aantal sprekers, in een materiaalverzameling voor algemeene dialectbeschrijving, de voorkeur verdient.

Het aantal inwoners is trouwens niet het eenige richtsnoer ; ook het principe van de gelijkmatige geographische verdeling heb ik laten gelden : zoo werd, voor Zuid-Oost-Vlaanderen, het aantal bewerkte plaatsen binnen elk van de 12 vakjes waarin de kaart verdeeld is vrijwel gelijk gekozen ; naast de plaatsen met méér dan 2.000 inwoners werden dus kleinere ingelascht, wegens de ligging ; geen enkel bewerkt punt van dezen atlas ligt op meer dan 5 kilometer

afstand van het naastbijgelegen bewerkt punt. Tenslotte worden ook plaatsen gekozen om een of andere speciale reden : Waar ons door voorgangers wordt gewezen op een interessant overgangsgebied zullen de onderzochte plaatsen wel wat dichter bijeen worden genomen ; de geboorteplaats van een schrijver of dichter, wiens dialect ons over de locale kleur van zijn taal zou kunnen inlichten, wordt telkens onderzocht, en er zijn nog andere criteria, die zelfs kleinere gehuchten in aanmerking doen komen. Zoo werd te St.-Maria-Horebeke, ondewille van het geloofsverschil, het protestantsch gehucht afzonderlijk naast het dialect van de Rooms-katholieken onderzocht ; zoo werd het Vlaamsch gedeelte van de taalgrensplaats Lettelingen (Petit-Enghien) bewerkt ; zoo komt ook de afzonderlijke parochie Lozere in dit werk voor, naast de gemeente Huise, omdat beide dialecten ter plaatse als verschillend worden gevoeld, en om te laten zien op welke feiten zoo'n plaatselijk gevoelen kan berusten.

Voor de gevolgte — en ook verder te volgen — methode bij het inzamelen en bewerken van het materiaal kan ik verwijzen naar de Inleiding tot den Atlas van Klein-Brabant, en ook naar mijn opstellen over methode van het dialect-onderzoek, waarvan het kan volstaan mijn bijdrage te citeeren in *Handelingen van de Commissie voor Toponymie en Dialectologie I*, 1927.

Hier zal dan nog enkel de aandacht worden gevestigd op een paar aanvullende punten in verband met : 1° de samenwerking Blancquaert-Vangassen ; 2° de vragenlijst en de publicatie van de teksten ; 3° de kaarten, en inzonderheid de taalgrens.

1° ONZE SAMENWERKING.

Evenals ik het nuttig oordeelde, in de inleiding tot den Dialect-atlas van Klein-Brabant enkele inlichtingen te verstrekken over mijzelf als dialect-opnemer, acht ik het niet van belang ontbloomt, hier ook over D^r. H. Vangassen dergelijke inlichtingen mee te deelen. D^r. H. Vg. werd geboren te Mariakerke (W.vl.) in het jaar 1896 ; toen hij twee jaar oud was, gingen zijn ouders naar Adinkerke (W.vl.) wonen ; hier bezocht hij de lagere school, en het Adinkerksch werd en bleef zijn dialect, ondanks het feit dat hij van zijn negende jaar af naar Komen (Comines) ging wonen : in dat taalgrensdorp kon hij namelijk, met zooveel andere Vlaamsche kinderen, niets anders dan volkomen Fransch onderwijs genieten, en leerde er, naast zijn Adinkerksch, ook het plaatselijk Fransch dialect. Na twee jaar als oorlogsvluchteling te Tiegem en te Hekelgem te hebben doorgebracht, vestigde hij zich sedert 1919 als onderwijzer te Ninove (O. vl.), en sprak van toen af uitsluitend beschaafd Nederlandsch. Hij promoveerde in 1927 aan de universiteit te Brussel tot doctor in de Wijsbegeerte en Letteren, op een proefschrift getiteld : « De dialecten van Ninove en omstreken, met 83 kaarten ».

Onze samenwerking begon onmiddellijk daarna : D^r. Vg. was reeds geoefend in de opnemingen ter plaatse, door de voorbereiding van zijn proefschrift. Nu liet ik hem mijn vragenlijst van Klein-Brabant opteekenen te Ninove en omliggende gemeenten. Gaandeweg bewerkte Vg. aldus 45 plaatsen, Helder-gem, waarover dadelijk meer, niet medegerekend ; en ik ging, met hem samen

zijn opnemingen ter plaatse, en bij dezelfde zegslieden, telkens opnieuw controleren. Na korten tijd ging dat trouwens zeer vlug: Vg. hoorde en teekende op zooals ikzelf. Om den lezer daarover te laten oordeelen, hebben wij een onzer laatst bewerkte plaatsen, Heldergem, samen opgenomen; wij noteerden dus, ditmaal elk voor zichzelf en tegelijk, wat onze zegslieden uitspraken, en lieten onze opnemingen ongewijzigd afdrukken, die van Vg. pp. 256-260, de mijne pp. 261-265. De lezer zal kunnen constateeren dat de verschillen bijna nooit belangrijker zijn dan een nuance in duur of openingsgraad. Er moet bij deze dubbele opneming tenslotte ook worden opgemerkt dat de zegslieden, nu eens door mij, dan eens door Vg., verzocht werden een woord of een zin te herhalen, en dat het wel eens kan gebeurd zijn dat de eene opnemer deze, de andere gene « lezing » heeft opgeteekend, hoezeer wij er ook naar gestreefd hebben om zulks te vermijden.

Dank zij de publicatie van de parallel-teksten van Heldergem, wordt de lezer, naar ik hoop, gerustgesteld omtrent de homogeneiteit van de teksten die van mijzelf en van Vg. afzonderlijk in de volgende deelen van deze reeks zullen verschijnen. Voeg ik hier, wat Zuid-Oost-Vlaanderen betreft, nog aan toe dat de overige 57 plaatsen (Heldergem niet inbegrepen) door mij alleen werden bewerkt; dat Vg. de teksten typte, en ik de kaarten in gereedheid bracht, dan is, geloof ik, ons beider aandeel aan dezen Atlas nauwkeurig omschreven. Ik wil hier echter niet mee eindigen zonder ook nog uitdrukkelijk te zeggen dat onze samenwerking op elk oogenblik zeer hartelijk is geweest, en steeds tot onze aangenaamste herinneringen zal blijven behooren. Onze talrijke uitstapjes waren zooveel gelegenheden om over onze methode en het door ons bewerkte gebied in het bijzonder, of over ons vak in 't algemeen van gedachten te wisselen. Wij hebben samen menigmaal genoten van het prachtige, al te weinig bekende heuvellandschap van Zuid-Vlaanderen en West-Brabant, samen ook hard gelabeurd, bij alle weer, en op allerhande banen, vooral slechte! Maar een dergelijke samenwerking is een wederzijdsche prikkel, en maakt het zwaarste werk nog licht. Om de reeks vlugger te doen opschieten, gaan wij voortaan elk zijns weegs. Maar ons gemeenschappelijk werk zal, wegens grootere zekerheid in de opnemingen, wegens gesterkt zelfvertrouwen, toch ook bijdragen tot de degelijkheid van het vervolg.

2° DE VRAGENLIJST EN DE PUBLICATIE VAN DE TEKSTEN.

In den loop van het werk werd onze vragenlijst driemaal vermeerderd. Eerst werd besloten, onder de rubriek *taaltoestand* de voornaamste wijken van elke onderzochte plaats op te teekenen. Zodoende hebben de zegslieden de groote onderverdeelingen van hun eigen dorp of stad goed voor oogen, alvorens te antwoorden op de vraag of, binnen hun dorp of stad, locale dialectverschillen voorkomen. In den regel wordt elke plaatsnaam in de locale uitspraak opgeteekend; waar de spreekvorm van den schrijfvorm sterk verschilt, wordt deze er tusschen haakjes bijgevoegd; soms werd deze orde omgekeerd, maar het phonetisch schrift laat toe, den spreekvorm van den schrijfvorm te onderscheiden; de wijken werden opgenomen in de 3/4 van de bewerkte plaatsen; toen wij bijna aan de helft van onze opnemingen waren, besloten wij ook, onder n^r 140

van de vragenlijst, de namen van de locale landbouwmaten op te teekenen, en een weinig later, onder n^r 141, de namen van de locale beken. Dat deze laatste rubriek soms wat breeder uitviel, dat er ook al eens andere hydroniemen werden ondergebracht, zullen de toponymisten ons wel niet kwalijk nemen.

Tot dusver de eigenlijke aanvullingen bij de vragenlijst. Wie onze huidige lijst vergelijkt met de Klein-Brabantsche, zal ook opmerken dat zij hier en daar met een enkel woord wordt verduidelijkt. Naarmate men met deze Klein-Brabantsche zinnen en woordreeksen verder reist, ondervindt men inderdaad dat deze verduidelijking noodzakelijk wordt. Ook met het oog op de volgende atlassen van deze reeks, werden dus enkele meer algemeen Nederlandsche woorden bij de oorspronkelijke teksten en bij het register ingelascht ⁽¹⁾; *raagborstel* (n^r 19) werd verbeterd tot *ragebol*; *'nen* werd vervangen door *een* (passim); *reeds* (n^r 35) door *al*; *hare* (n^r 40) door *haar*; *gezeid* (n^r 117) door *gezegd*; ook de beide beteekenissen waarin *sekuur* (n^r 102) het meest voorkomt, werden nader omschreven. Deze aanvullingen doen echter niets af van de volstrekte eenvormigheid van het materiaal dat in Klein-Brabant en in Zuid-Oost-Vlaanderen werd verkregen, en ook in de nu aangevangen gebieden ter plaatse wordt opgenomen.

Het bevat de volgende zinnen of woord- en vormreeksen :

1. Als de kiekens ⁽¹⁾ een steekvogel ⁽²⁾ zien hebben ze schrik (zijn ze bang).
(1) kippen. (2) sperwer.
2. Mijn vriend is de bloemen gaan gieten.
3. Tegenwoordig spinnen ze niet meer dan met machines.
4. Spitten is lastig werk.
5. Op dat schip kregen ze beschimmeld brood.
6. De timmerman heeft een splinter in zijn vinger.
7. De schipper likte zijn lippen af.
8. In die fabriek is niets te zien.
9. Kom (jij) hier (mijn) kindje, (kom).
10. Baas, tap ons vier pinten bier; pintjes.
11. Breng ons twee kilo krieken; krikjes.
12. Ze hebben met hun vijven drie liters wijn uitgedronken.
13. Hij dreigde (naar) mij met een klippel ⁽¹⁾. (1) knuppel.
14. Ik heb zijn knie gezien.
15. Vastenavond wordt niet veel meer gevierd.
16. Ik ben blij dat ik met hen niet meegegaan ben.
17. Ik heb (ik) het niet gedaan zulle maat ⁽¹⁾! (1) hoor, vriend!
18. Wie heeft het gedaan? (niet opgeteekend, enkel het antw.) :
Degene die daar (af)komt.
19. Spin, spinnewebben, ragebol.
20. Pet, muts, klak — bang, benauwd, vervaard — weide, meersch —
paddestoel — haag, weer — (kik)vorsch, puit — vlinder, pepel.
21. Die kerel deed geheel de wereld vechten.
22. Ik zal u pereltjes ⁽¹⁾ geven. (1) kraaltjes.
23. Engeland doet ⁽¹⁾ veel oude schepen afbreken. (1) laat.

(1) Bloot omschrijvende verklaringen werden bij het register niet ingelascht; mogelijke synoniemen wel.

24. Hij heeft van zijn leven ⁽¹⁾ eens een beet gekregen. (1) ooit.
25. Geef mij twee breede steenen — breeder — de breedste.
26. Dat standbeeld staat daar niet meer.
27. Die man heeft een leven gelijk ⁽¹⁾ een groote(n) heer. (1) als.
28. Lucifer is in den hemel niet gebleven.
29. De schoolkinderen zijn met den meester naar (de) zee geweest.
30. Ik kan toch niet komen eer ik gereed ben !
31. De beesten drinken gaarne ⁽¹⁾ lijnzaadmeel(drank). (1) graag
32. Hij kan niet gaan werken, hij heeft keelpijn.
33. Steek eens een steel in dien bezem.
34. Neen, met de kegels wordt er niet meer gespeeld.
35. Hela ! Ik heb al twee keeren op u ⁽¹⁾ geroepen ! (1) naar je.
36. Die peer is niet rijp : daar zit nog een witte kern ⁽¹⁾ in. (1) pit
37. Ze zijn weg naar 't veld.
38. Ze heeft hem eerst zijn geld helpen opdoen ⁽¹⁾. (1) opmaken.
39. Hij zal het nooit ver brengen.
40. Zij is de helft van haar melk kwijt.
41. De man moet zijn vrouw beschermen.
42. In de Schelde zwemmen is gevaarlijk.
43. Hij is erg ⁽¹⁾ omdat hij sterk is. (1) overmoedig.
44. Wij(lieden) moeten daar de helft van hebben en gij(lieden) de andere helft.
45. Help eens dat bed opheffen ⁽¹⁾. (1) oplichten.
46. Onze metser ⁽¹⁾ is zoo vet als... (door de zeglieden aan te vullen).
(1) metselaar.
47. Ze springen om het verst voor een weddenschap.
48. De boomkweeker zal den boom (af)enten.
49. Doe eerst het venster eens toe.
50. 't Begint te kleppen voor de vroegmis — de hoogmis — het lof (de vespers).
51. Bedsprei, kikvorschensprei ⁽¹⁾, verspreiden, uitspreiden, verbreiden,
uitbreiden, bereiden. (1) kikkerrit.
52. De soldaten hebben (dat vrouwmensch) heur haar afgesneden.
53. Zijn vader heeft hem zes jaar (lang) laten naar school gaan.
54. Ik heb (het) hem afgeraden zoo laat langs het water te gaan.
55. Vale vaarzen ziet men niet veel langs hier (= in deze streek).
56. Aarden potten zijn niet veel waard.
57. De ovenpaal staat in den haard.
58. In Maart is het nog te koud om te kaatsen.
59. Die kaars geeft een klaar ⁽¹⁾ licht he ⁽²⁾ ? (1) helder. (2) niet waar?
60. Hij trok met ⁽¹⁾ den staart van het paard. (1) aan.
61. Toen (of : in dien tijd) kwaamt gijlieden ⁽¹⁾ hier alle jaren naar de kermis.
(1) kwamen jullie.
62. De pater zei dat Ons Heer volmaakt is.
63. Ge zaagt ⁽¹⁾ mij wel maar ge spraakt ⁽²⁾ tegen mij niet. (1) Je zag. (2) je sprak.
64. De zwaluwen zullen gaan terugkomen.
65. Gaat gij ⁽¹⁾ vandaag niet kaarten? (1) Ga je.
66. Eten zij ook gaarne ⁽¹⁾ kaas? (1) graag.
67. Zijn motor is kapot — hij ligt slaak ⁽¹⁾ (of : sloot). (1) hij kan wegens defekt
niet verder.
68. Het is een warme dag geweest, en 't is een zachte avond.

69. Dat mannetje ⁽¹⁾ loopt barrevoets. (1) jongetje.
70. Daar is een barst in de kan.
71. Ik wou dat de facteur (bode) ⁽¹⁾ een brief bracht. (1) brievenbesteller.
72. Ik heb pijn aan mijn hart.
73. Ik kan met geen dwarse menschen omgaan.
74. Na (of : achter) schafttijd spannen we 't paard in de nieuwe kar.
75. Ik heb wat koorts, van vóór den noen ⁽¹⁾ al. (1) middag.
76. De zoon van den koning is ook soldaat geweest.
77. Weet gij geen(en) boogmaker wonen?
78. Die rozen hebben lange doornen.
79. Ik geloof er geen woord van.
80. 't Kindje was dood eer ze 't konden doopen.
81. Zijn ooren en zijn oogen loopen.
82. Haar dochtertje is met een korfje naar 't bosch gaan braambeziën plukken.
83. Daar is een sport van die ladder.
84. Hij zette zijn strot open ! (= schreeuwde hard).
85. 't Volk zocht niets anders dan geld en rijkdom.
86. Hun mond is droog van den dorst.
87. Die weg loopt krom ; het is om(weg) langs daar.
88. Ik kocht voor den kleine een trommeltje.
89. De (geiten)bok is gestorven van ⁽¹⁾ een korst in te slikken. (1) door.
90. Zijn liedje was kort en goed,
91. In 't lommer is 't best.
92. Een schutter moet goed kunnen lonken ⁽¹⁾. (1) mikken.
93. Zoek eens naar mijn(en) hoed.
94. Ik weet niet waar ik hem moet gaan zoeken.
95. Een koele kelder is goed voor 't bier.
96. Ik moest ossenbloed drinken om te verkloeken ⁽¹⁾. (1) versterken.
97. Ik moet eerst het voeder in den stal voeren.
98. Mijn broer was moe.
99. De melkboer maakt een grooten toer ⁽¹⁾. (1) groote ronde.
100. Die botermelk ⁽¹⁾ is dun en zuur ; stuur er hem mee terug. (1) karnemelk.
101. Wij zouden dien put kunnen vullen op ⁽¹⁾ een uur. (1) in.
102. Hij is op zijn punt ⁽¹⁾ ; secuur a) gezegd van een persoon? ; b) id. van een werk ? (1) er valt niets op hem te zeggen.
103. Hij komt nooit een minuut te laat.
104. In Italië zijn er bergen die vuur spuwen.
105. Durft gij ⁽¹⁾ daar op duwen ? (1) durf je.
106. Te Boom hebben ze een stuk van de brug gevaren.
107. Ge ⁽¹⁾ moet ons veulen eens komen keuren. (1) je.
108. Hij is van Leuven gekomen met een goede beurs (geld).
109. Die deur is uit beukenhout gemaakt.
110. Een getrouwde vrouw moet kunnen naaien.
111. Ik heb hier gras gezaaid, maar 't was geen goed zaad.
112. De brouwer zegt dat het nog te duur is om te bouwen.
113. Bakken — ik bak, gij ⁽¹⁾ bakt, hij bakt, bakt hij ?, wij bakken — ik bakte, gij ⁽¹⁾ bakte(t), hij bakte, wij bakten — wij hebben gebakken. (1) jij.

114. Bieden, ik bied, gij ⁽¹⁾ biedt, hij biedt, wij bieden, bieden wij? — ik bood — ik heb geboden — boden zij ook? (1) jij.
115. 't Is een klein(tje) maar 't is een fijn(tje).
116. Gij ⁽¹⁾ kunt hier eieren krijgen op de markt. (1) je.
117. Hij heeft gezegd dat hij op mij zal peinzen ⁽¹⁾. (1) aan mij zal denken.
118. De meid zei dat hij gelijk had.
119. Er waren vijf prijzen.
120. Onder dien eik liggen veel eikels.
121. 't Water zal gaan zooien ⁽¹⁾; 't zooit ⁽²⁾ al! (1) koken. (2) kookt.
122. 't Hooi is nog groen; 't is nog maar pas gemaaid.
123. Mayonnaise maken ze met den dooier van een ei.
124. Dat boompje zal daar moeilijk kunnen groeien.
125. De pastoor heeft goeie wijn.
126. De Duitschers hebben ons oud huis afgebrand.
127. De melk spat (spiet, spuit) uit den uier van de koe.
128. De koster luidt voor de kruisen ⁽¹⁾. (1) bepaalde processie bij de R. K.
129. De tremen ⁽¹⁾ van den kruiwagen buigen van 't gewicht. (1) armen.
130. Sommige menschen snuiten zich luid.
131. Ze hebben hem blauw en grauw ⁽¹⁾ geslagen. (1) bent en blauw.
132. De saus is wat flauw.
133. De sneeuw ligt dik.
134. Het is een eeuwigheid geleden dat ik u gezien heb.
135. Nieuwpoort wordt nu een geheel nieuwe stad.
136. Doen — ik doe het, gij ⁽¹⁾ doet het, hij doet het, wij doen het, gij ⁽²⁾ doet het, zij doen het, — ik deed het, gij ⁽¹⁾ deedt het, hij deed het, wij deden het, gij ⁽²⁾ deedt het, zij deden het — deed ik dat? — deed hij het maar! — deden zij het maar! (1) jij. (2) jullie.
137. Doopen, doopkleed, doopvont.
138. Dorschen — hij dorscht, hij dorschte, hij heeft gedorscht.
139. Binden — ik bind, gij ⁽¹⁾ bindt, hij bindt, wij binden, gij ⁽²⁾ bindt, zij binden — bindt hij? — bond hij? — ik heb gebonden. (1) jij. (2) jullie.
140. Locale benamingen voor landbouwmaten?
141. Locale waterlopen?

Evenals voor Klein-Brabant wordt bovendien nog voor elke bewerkte plaats medegedeeld:

1. De naam van de plaats, in haar eigen dialect.
2. De naam van de inwoners, in hun eigen dialect.
3. De bijnaam van de inwoners (enkel zooals hij nog op den volksmond leeft; « bijnaam » in verruimde beteekenis, met inbegrip van spotrijmpjes e.dgl.)
4. Het aantal inwoners wordt medegedeeld volgens het staatsblad van 13 Mei 1928.

5. De taaltoestand: Welke zijn de voornaamste wijken? Vertoont het dialect locale verschillen? Wordt er Fransch gesproken? Wordt er beschaafd Nederlandsch gesproken? — Met deze vraag wordt niet bedoeld of er personen zijn die Fransch of beschaafd Nederlandsch *kunnen* spreken, maar of er zijn die het werkelijk doen, in hun familiekring en in hun dagelijkschen omgang.

De voornaamste bezigheden van de bevolking: Hierbij wordt vooral

gelet op de verhouding *landbouwers* en *werklieden*; eventueel op de locale nijverheid en op het aantal menschen die dagelijks elders hun werk hebben; van de klassieke kern van notabelen en ambachtslieden, die men in elk dorp vindt, wordt niet gewaagd.

6. De zegslieden: Voornaam, familienaam, leeftijd, geboorteplaats, beroep. Heeft zegsman steeds hier verbleven? Waar werden Vader en Moeder (in de teksten V. en M.) geboren? Wat spreekt zegsman het meest?

In tegenstelling tot de autographisch weergegeven teksten van Klein-Brabant, bestaan deze uit getypte letterteekens. De uitgever getroostte zich inderdaad de moeite om voor dit werk een speciale schrijfmachine, met fonetische teekens, te laten vervaardigen. Wegens de technische beperking die hieraan verbonden is, ontbreken dan in dezen tekst de hoofdletters en de verbindingsstreepjes, ook de al te groote ruimte die door het enkel of dubbel lengteteeken wordt ingenomen, was technisch onvermijdelijk; de lezer wordt er echter vlug aan gewoon; even weinig zal hij, naar ik hoop, gestoord worden bij het lezen van de palataliseeringspunt die hier onder de consonanten moest worden geplaatst, terwijl zij er in de Klein-Brabantsche teksten boven staat. Om alle mogelijk misverstand te vermijden, worde ten slotte nog opgemerkt dat het staafje onderaan de consonanten, gebruikt voor de vocaliseering, in de teksten ietwat meer op een wiggetje, en op de kaarten op een verticaal streepje gelijk. Ten slotte gelieve men de verbinding *oe* steeds als *æ* aan mekaar te lezen; zij stelt steeds het eerste element van de Ndl. dipht. *ui* voor. Ik durf de hoop uitspreken dat, in zijn geheel beschouwd, de uiterlijke vorm van de teksten — en ook die van de kaarten — er op verbeterd mag heeten, en dat, voor de volgende deelen, nog nieuwe vooruitgang zal kunnen worden verwezenlijkt.

Om de voorstelling van de teksten te besluiten, dient nog een woord te worden gezegd over de spelling van de plaatsnamen. Van de verouderde officiele — en weinig rationeele — spelling werd hier namelijk afgezien tengunste van de moderne spelling, door de *Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* voorgesteld, en door Prof. H. J. VAN DE WIJER te boek gesteld (*Toponymica I. De Vlaamsche Gemeentenamen in moderne spelling*. Leuven, Brussel 1929). De spelling van enkele Sint- namen verschilt in de teksten nog van die van Van de Wijer, doordat de teksten reeds gedrukt waren toen aan de lijst van Van de Wijer nog enkele wijzigingen werden toegebracht, maar in onze alphabetische lijst der bewerkte plaatsen volgden wij VAN DE WIJER'S lijst overal.

3° DE KAARTEN.

Reeds bij den eersten oogopslag zal de lezer opgemerkt hebben dat de benaming *Zuid-Oost-Vlaanderen* voor onderhavig deel niet letterlijk mag worden opgevat. Ons werk bevat inderdaad, benevens Zuid-Oost-Vlaanderen, veertien Westbrabantsche en vier Vlaamsch-Henegouwsche gemeenten, terwijl een paar Oostvlaamsche (Ruien, Olsene en Zulte) achterwege bleven. Dit alles vloeit voort uit de noodzakelijkheid om, zuinigheidshalve, de voortaan te bewerken gebieden met breedte- en lengtelijnen af te bakenen. Aldus wordt, in een minimum-aantal gemakkelijk aaneen te sluiten deelen, het grootst

mogelijk gebied afgehandeld. De benaming Zuid-Oost-Vlaanderen wil dan nog enkel in zóóver gewettigd heeten, dat zij op het grootste deel van den inhoud terugslaat.

Anderzijds maakte het inkrimpen van het aantal bewerkte plaatsen het ons mogelijk, de schaal van de kaarten, zoo voor Zuid-Oost-Vlaanderen als voor de volgende deelen, te verkleinen. Na herhaalde proeven bleek 1:160.000 het best geschikt om de noodige tekst-invullingen behoorlijk te kunnen dragen, en om de afzonderlijke deelen in een handig formaat te kunnen steken.

Voor het overige gelieve men op te merken dat, zooals voor Klein-Brabant, de vakverdeling en de nummering van KLOEKE-GROOTAERS (*Handleiding bij het Noord- en Zuid-Nederlandsch Dialectonderzoek*. 's Gravenhage, 1926) hier worden gevolgd. Een aldaar ontstane verwarring van O. 57, O. 58, O. 59, O. 60 (resp. Gijzegem, Wieze, Hofstade en Herdersem; niet zooals in *Handl.*: Mespelare, Weyerstraat, Gijzegem en Wieze) werd gedeeltelijk hier, gedeeltelijk ook reeds op de kaart van Klein-Brabant, in orde gebracht; een dergelijke verwarring hebben wij rechtgezet voor n^{rs} O. 263, O. 264 en O. 265 (resp. Amengijs = Amougies, Rozenaken = Russegnies en Ronse; niet, zooals in *Handl.*, Orroir, Amengijs = Amougies en Rozenaken = Russegnies). Gavere (O. 20) hebben wij op den rechter, in plaats van (*Handl.*) op den linker-Scheldeoever geplaatst; Onkerzeele, ten N. O. van Geeraardsbergen (in *Handl.* vergeten), hebben wij n^r 228a gegeven, en de parochie Lozere n^r 19a.

Over de moeilijkheid om, uit het fonetisch geheel van den gesproken zin, bepaalde fragmenten op de kaarten te isoleeren, werd in de inleiding van den Dialect-atlas van Klein-Brabant breedvoerig gehandeld. In een paar gevallen werd op de kaarten van Z.-O.-VI. het fonetisch fragment iets grooter genomen dan op die van Kl.-Brab. Aldus de fragmenten *ons veulen + eens* (kaart 48) en *hij heeft van zijn leven + eens* (kaart 85).

DE TAALGRENS.

Het door ons behandelde taalgrensfragment, gaande van Amougies tot St.-Renelde (Saintes), wordt voorgesteld onder den vorm van een volle lijn, herhaaldelijk onderbroken door een kruisjeslijn. De volle lijn wijst op scherpe scheiding tusschen Vlaamsch en Waalsch; de kruisjeslijn op het bestaan van een taalgrenszone. Deze afbakening is gesteund op de volgende gegevens:

1° Inlichtingen, gevraagd aan de zegslieden van de taalgrensdorpen, aan het slot van de opnemingen. Dit gebeurde meestal met behulp van de kaart op 1/100.000^e, waarop de gehuchten werden gelezen met de vraag: « Waalsch, Vlaamsch of gemengd? » Voornamelijk onze zegslieden van Ronse, Everbeek, Overboelaere en Bever verstrekten zeer nauwkeurige gegevens.

2° Inlichtingen, verzameld op speciale taalgrens-tochtjes, namelijk in de streek van Amougies, Russegnies en Ronse, met onderwijzers van de taalgrens, en in het gebied van St.-Renelde (Saintes), Lettelingen (Petit-Enghien), Edingen (Enghien), Akeren, Flobecq en Oprakel, waar locale bevoegheden als de postbode, de pastoor, de herbergier, werden aangesproken.

3° Aanvullende inlichtingen welke sommige van deze zegslieden nadien nog schriftelijk inzonden.

4° Naast onze aldus getrokken grens, trok de H. F. GRAMMENS de lijn welke hijzelf in den loop van zijn taalgrens-reizen had gevonden. Het verheugde ons, te mogen constateeren dat zijn lijn nergens meer dan een paar honderd meter van de onze afweek. Wij namen ze dan ook zonder bezwaar over, behalve ten Z. van Edingen, waar een nieuw onderzoek ter plaatse, en van huis tot huis, ons een bocht van 600 m. meer zuidwaarts deed behouden.

De juiste concrete beteekenis van de benaming taalgrenszone is zeer ingewikkeld. Op sommige plaatsen is de afstand tusschen zuiver-Vlaamsch en zuiver Waalsch gebied gering, op andere plaatsen veel grooter : aldus lijkt ons, op de hoogte van Lettelingen, deze afstand slechts 1 tot 2 km. te beteekenen, maar meer oostwaarts, in de richting van Bierk (Bierges) en St.-Renelde (Saintes) trapsgewijs te vergrooten tot 4—5 km. of meer. Standaardwerken als bvb. dat van KURTH voor ons land (*La Frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France*), dat van ZIMMERLI voor Zwitserland (*Die Deutsch-Französische Sprachgrenze in der Schweiz*) zijn er het beste bewijs van, dat de absoluut nauwkeurige afbakening van taalgrenzen en de beschrijving van taalgrenszones buiten het kader van dezen atlas valt. Het ware een wetenschappelijke onderneming op zichzelf, het zeer verdienstelijke, maar verouderde werk van Kurth voor ons land te hermaken. En daar onze taalgrens voortaan beweegt en met dit probleem zooveel administratieve en cultureele belangen gemoeid zijn, wordt het mijns inziens hoogtij om een wetenschappelijke commissie aan het werk te zetten, die onze taalgrens objectief zou bestudeeren en beschrijven

DANKWOORD.

Laat ik deze inleiding besluiten met een graag gesproken woord van dank aan de velen die D^r. Vangassen en mijzelf hebben bijgestaan in het opmaken en in het publiceeren van onzen atlas. En dan wil ik in de eerste plaats den uitgever, den Heer E. de Bock, vermelden, aan wiens durf en opofferingsgeest voor de zaak onzer taalwetenschap de materiele mogelijkheid voor een onderneming als deze te danken is ; vervolgens het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijke Opzoekingen, dat onze reiskosten hielp dekken, en de Universitaire Stichting, die een deel van de drukkosten der kaarten op zich nam ; den Heer D^r. F. Kraenzel, onderbestuurder bij het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen, die zich zoo goedwillig beijverde om de geschikte techniek te vinden voor het drukken van de kaarten ; al degenen die ons, als zegslieden, zoo gedienschtig te woord hebben gestaan, en ons, in meer dan honderd Vlaamsche dorpen, overal even gulhartig hebben ontvangen ; een speciaal eeresalut zij daarbij gebracht aan het korps der Vlaamsche onderwijzers, wier dienstvaardigheid wij bijna overal op de proef hebben gesteld, en nooit te vergeefs ! Gaarne vermeld ik bij name, om door hem al zijn collega's te huldigen, den Heer P. Van Oudenhove, onderwijzer te Oordegem, die mij in een aantal omliggende dorpen vergezelde; bijzondere toewijding legden ook aan den dag drie ex-germanisten van onze Universiteit : de HH. D^r. Paul Lievens en D^r. Hubert Buyse, die mij in menig Zuidvlaandersch dorp den weg toonden, zegslieden aanwierven en de vragenlijst mondeling in hun dialect vóór-zegden, en de H. D^r. Willem Pée, die mij bijstond in het herbewerken van het register en in het proeflezen. Ik

dank ook onzen verdienstelijken taalgrens-kenner, den H. F. GRAMMENS die mij, op de hierboven omschreven wijze, de taalgrens hielp afbakenen ; en op zijn uitdrukkelijk verzoek vermeld ik daarbij ook het taalgrens-comité, waarvan hij destijds de secretaris was, en met welks instemming hij mij zijn taalgrens-inlichtingen verschaftte.

Mijn dank bij voorbaat aan verdere organismen of besturen, die deze uitgave nog op een of andere wijze zouden gelieven te steunen, en, *last not least*, aan de vakgenooten die door opbouwende kritiek hun belangstelling zullen laten blijken.

1929-1930.

Prof. E. BLANCQUAERT.